

AY, Özgür (2009), *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 901 s., ISBN 978-975-16-2205-1

Serap Karakılıç Akı*

Türk dili araştırmalarının önemli bir bölümünü oluşturan ağız çalışmaları ile ilgili bugüne kadar pek çok yayın yapılmıştır. Bunların pek çoğu bölgesel nitelikte çalışmalar olup söz konusu yörelerin ağız özelliklerinin çeşitli derleme metodları kullanılarak tespit edilmesi şeklinde olmuştur. Türkiye Türkçesi ağızlarının bütününü değerlendirici nitelikteki çalışmaların sayısı ise son derece yetersiz kalmıştır. Bunların önde gelenleri, Leyla Karahan'ın “Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması” (TDK, Ankara 1996); Ahmet Buran'ın “Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hal) Ekleri” (TDK, Ankara 1996) ve Ahad Üstüner'in Anadolu Ağızlarında Sıfat-fiil Ekleri” (TDK, Ankara 2000) isimli çalışmalarıdır.

2009 yılında TDK yayınları arasında çıkan söz konusu çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan fiil çekim ekleri, bunların işlevleri ve fonetiğini inceleyen ve değerlendirici nitelikte olan bir eserdir. Çalışmanın amacı, yazarının ifade ettiği şekilde “Türkiye Türkçesi ağızlarındaki fiil çekiminin mevcut durumunu ortaya koymak, ağızlar arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve bunların Türkçenin genel kullanımını içindeki yerini tespit etmek”tir.

Bu çalışma, Dr. Özgür Ay'ın yüksek lisans tezinden müteşekkildir. Çalışmanın planı da tez formatında tertip edilmiş olup çalışma, esas itibarıyla iki ana bölümden oluşmaktadır. Yazarın çalışmayı hazırlarken kullandığı yöntem, daha önce Türkiye Türkçesi ağızlarından derlenmiş ve çoğu yayımlanmiş metinlerde geçen fiil çekim eklerinin taranması ve bu eklerin içinde geçtiği kelimenin bulunduğu cümlenin tek tek fişlenmesi şeklinde olmuştur.

Eser, “Fiil Çekimi Kavramı ve Gramerlerimizin Konuya Yaklaşımı” alt başlığıyla verilen *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Bu bölümde, çalışmanın dar anlamda “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi” konusuyla sınırlandırılmış olması göz önünde bulundurularak, öncelikle bir gramer terimi olarak fiil kelimesi ve onun kavram alanı üzerinde değerlendirmelere yer verilmiştir. Bunun için muhtelif gramer kitapları ile alanla ilgili diğer kaynaklarda ortaya konulan görüşler sunulduktan sonra, mevcut tariflerden yola çıkılarak özgün

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

bir tanım verilmeye çalışılmıştır. Yazar ikinci adımda, anılan çalışmalarda geçen kişi eklerini sıralamıştır. Ortaya konulan bu bilgilerin devamında, yine Türkiye Türkçesi gramerlerinde önce zaman, daha sonra da kip tanımı için yapılan açıklamalara yer verilmiştir. Tüm bunların neticesinde yazar, bahsi geçen gramerlerde aslında zaman ve kip konusunun birbirinden tam anlamıyla ayrılamamış olduğu yargısına varır ve çalışmasında, zaman ve kip konusunu yaygın şekliyle şu iki başlık altında incelediğini bildirir:

Zamanlar ve Kipler

I. Bildirme Kipleri

1. Duyulan veya Farkına Varılan Geçmiş Zaman
2. Görülen Geçmiş Zaman
3. Şimdiki Zaman
4. Gelecek Zaman
5. Geniş Zaman

II. Tasarlama Kipleri

1. İstek Kipi
2. Dilek Kipi
3. Gereklilik Kipi
4. Emir Kipi

Giriş bölümünden sonra yer alan ve çalışmanın esas çatısını oluşturan birinci bölüm, *Fiil Çekiminde Kullanılan Ekler* başlığını taşımaktadır. Bu eklerden ilki “Kişi Ekleri”, ikincisi “Zaman ve Kip Ekleri” alt başlıklarıyla incelenmiştir. Bu ekler, taranılan eserlerden alınan örnek cümlelerle ağızlardaki kullanımları ve fonetik varyantlarıyla ayrıntılı olarak incelenmiştir. “Kişi Ekleri” alt başlığında Türkiye Türkçesi aydın konuşması ile ağızlarda kullanılan ekler arasındaki farka değinilmiş ve bu farkın temelde eklerin kökeninden değil, alt şekillerinin çokluğundan kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. Bunun için eklerin önce şekillerinde, sonra da kullanılışlarında görülen farklılıklara çeşitli örneklerle temas edilmiştir. “Zaman ve Kip Ekleri”, Bildirme Kipi Ekleri ve Tasarlama Kipi Ekleri olarak ikiye ayrılarak ele alınmıştır. Bildirme Kipi Ekleri adı altında -(y)ACAk, -DI, -(y)IK, -(y)IP, -(y)IP batı(r)/-(y)IP yata(r), -(y)IP DUrU(r), -(y)Ir, -(I)K geli(r), -KAn, -mAKDA/-mAdA, -mIş, -(V)r/-mAz, -sA GEREK, -y/-A, -I(yor) şeklinde on beş ek; Tasarlama Kipi Ekleri adı altında ise -(y)A, (y)

AyIm/-(y)AlIm/Ø/-gInA(n)/-(y)In(Iz)/-sIn/-sInIAr, -mAk/-mA GEREK, -mAk/-mA LAZIM, -mAlI, -sA şeklinde altı ek incelenmiştir.

Çalışmada ekler incelenirken izlenen yol, öncelikle her bir ekin fonksiyonu, işlekliliği, Türkçenin tarihi dönemlerdeki serüveni, varsa aydın konuşmasındaki çekimlenişi ile ilgili kısa açıklamalara yer verilmesi; daha sonra eklerin şekillerine ve işlevlerine göre ayrılması şeklinde olmuştur. “Ekin Şekilleri” kısmı, eklerin fonetiğine dair özellik ve varyantların verildiği “ekin fonetiği” ile eklerin teklik ve çokluk şahıs eklerine göre çekimlenişleri ve varsa birleşik çekimlerinin verildiği “ekin çekimlenişi” başlıkları ile değerlendirilmiştir. “Ekin İşlevleri” kısmında ise, ekin asıl ve diğer işlevleri ile tarzlarına yer verilmiştir. Bu bölümde ayrıca Türkiye Türkçesi gramerlerinde yer almayan zaman ve kip işlevini üstlendiği düşünülen -mAk/-mA gerek, -mAk/-mA lazım, -(y)IP batı(r)/-(y)IP yata(r), -sA gerek, KAn, -(y)IP gibi eklerle de yer verilmiştir.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı olan “Zaman ve Kip Ekleri” başlığını taşıyan bu kısımda Türkiye Türkçesi ağızlarında tespit edilen tüm zaman ve kip ekleri, genel olarak “Bildirme Kipi Ekleri” ile “Tasarlama Kipi Ekleri” dışında ayrı bir adlandırma yapılmadan tek tek incelenmiştir. Bunun için *Zamanlar ve Kipler* şeklinde farklı bir bölüm oluşturulmuş ve ilk bölümde detaylı olarak incelenen tüm kip ekleri ortak başlıklar halinde bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu yapıyı sunmak için kurulan iskelet, ana hatları ile şu şekildedir: Bu bölüm, “Bildirme Kipleri” ve “Tasarlama Kipleri” olarak iki kısımda incelenmiştir. Burada birinci bölümde listelenen tüm eklerin, bir anlamda adı konularak “Bildirme Kipleri” bölümü Duyulan-Farkına Varılan Geçmiş Zaman, Görülen Geçmiş Zaman, Gelecek Zaman, Şimdiki Zaman, Geniş Zaman; “Tasarlama Kipleri” bölümü ise İstek Kipi, Dilek Kipi, Gereklilik Kipi, Emir Kipi alt başlıklarına ayrılmıştır.

Bu bölümün yazılış amacı için “Araştırmada Kullanılan Materyal ve Yöntem” başlığı altında yazarın, “Zamanlar ve kipler temele alınarak Türkiye Türkçesi ağızlarındaki zaman ve kip olgusu üzerinde durulmuş, hangi zaman veya kip için hangi eklerin kullanıldığı birinci bölümle bağlantılı olarak anlatılmıştır. Zaman ve kip çekimlerinde kullanılan ekler bütün fonetik şekilleriyle, bütün işlevleri ve tarzları ile birinci bölümde ayrıntılı olarak işlendiği için bu bölümde birinci bölüme göndermeler yapılarak tekrardan kaçınılmıştır.” şeklindeki ifadesi aslında tekrara düşmekten kaçınmaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Ancak bizce zaman ve kip eklerinin derli toplu alt başlıklar altında birleştirildiği ve ayrı bir bölüm olarak takdim edildiği bu bölümün, aslında ilk bölüm içerisinde değerlendirilmesi gerekmekte ve eserin ana çatısına özgün bir katkı sağlamamaktadır. Zira burada birinci bölümden farklı olarak, bildirme ve tasarlama kipleriyle ilgili kısa açıklamalar yapılarak,

bu zamanlar için hangi eklerin kullanıldığı ifade edilmiştir. İşlevsellik açısından düşünüldüğünde de, bu şekilde bir yöntem uygulanması okuyucuların bu iki ana başlığı, ilk bakışta birbirinden tamamen farklı iki ayrı bölüm olarak düşünmesine neden olmaktadır. Oysa zaten çok hacimli olan eserin fazladan bir bölüm açılarak gereksiz yere kabarmasına yol açmak yerine, bu iki bölümün tek bir bölüm halinde birleştirilmesi ve tüm alt başlıkların gerekli düzenlemelerle bütüne yedirilerek, daha sistemli bir sunum şekli meydana getirilmesi mümkün görünmektedir.

Sonuç bölümünde Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan fiil çekim eklerinin başlıca karakteristik özelliklerinin maddeler halinde sıralanarak verilmesi ve kişi ekleri ile zaman ve kip ekleri için ayrı ayrı tablolar oluşturulması, bütünü bir arada görebilmek açısından çok faydalı olmuş ve eserin kıymetini arttırmıştır. Ayrıca *Ekler Dizini* hazırlanarak fiil çekiminde kullanılan ekler, bütün fonetik varyantlarıyla derli toplu halde okuyuculara sunulmuştur. Son olarak *Kaynakça* kısmında eseri oluştururken yararlanılan kaynaklar listelenmiştir.

Türkoloji sahası için çok önemli bir yeri ve önemi olan ağız araştırmaları, günümüzde alışlagelmiş araştırma yöntem ve teknikleri dışında farklı bakış açılarıyla da değerlendirilmeye başlanmıştır. Özgür Ay, bu çalışmasında Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan fiil çekim eklerini etraflıca incelemiş ve alana önemli bir katkıda bulunmuştur. Bununla birlikte eserde, baskı hatalarından kaynaklandığını düşündüğümüz bazı yazım yanlışları ile ifade bozuklukları da yer almaktadır. Örneğin, Giriş bölümünde “.... *Aspect, kılımış veya görünüş olarak adlandırılan bu ve benzeri durumlar gramerlerinizde yeteri kadar işlenmiş değildir.*”(s.36) cümlesinde geçen *gramerlerinizde* kelimesinin doğru şekli *gramerlerimizde* olmalıdır. Yine Giriş bölümünde Muharrem Ergin’den alıntılanan bir cümlenin ifadesi şu şekildedir: “*Muharrem Ergin, zamanı “filin gösterdiği hareketin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu ifade eden gramer kategorisidir.” şeklinde zamanı tanımlamış....*”(s.39) Söz konusu cümlede geçen ikinci *zaman* kelimesi çıkarılarak anlatım bozukluğu ortadan kaldırılabilir.

Bundan sonraki baskılarda bu gibi hususların göz önünde bulundurulması, eserde ilk bakışta göze çarpan eksikliklerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır. Yazarı, bir başvuru kaynağı olarak da faydalanılabilecek olan bu çalışması dolayısıyla tebrik ediyoruz.